

KRÁTKY NÁČRT PERSONALISTICKEJ SOCIÁLNEJ FILOZOFIE JACQUA MARITAINA

JURAJ LAUKO, Katedra filozofie FF TU, Trnava

LAUKO, J.: A Brief Outline of Personalistic Social Philosophy of Jacques Maritain

FILOZOFIA 60, 2005, No 3, p. 198

The paper gives a brief outline of the social and political philosophy of Jacques Maritain. His political philosophy is based on Christian vision of human dignity, Christian ethics and on the principles of personalism. In his political philosophy Maritain argues, that authentic democracy is possible only if we are able to see its true Christian roots. He distinguishes between „state“ and „body politic“, while man as an individuality is of a rank inferior to the state, but as a personality he is of a rank superior to it. According to Maritain the body politic should be personalistic, communal, pluralist, theistic or Christian.

Ako v krátkosti definovať zásady personalistickej sociálnej filozofie? Personalizmus je široký filozofický prúd, v ktorom možno nájsť mysliteľov kresťanskej či širšie náboženskej filozofie, ale paradoxne aj predstaviteľov materialistickej školy. Preto treba jasne povedať, že Maritain ako filozof patrí svojim myslením a vierovyznaním ku kresťanskému personalizmu. Tento odporuje ako materializmu, tak individualizmu či liberalizmu. Zásadnými prvkami tohto myslenia v politickom kontexte sú: snaha vnímať jednotlivca v jeho vzťahoch s okolitým spoločenstvom (pojem osoby sa tak viaže na pojem spoločnosti a plurality spoločnosti!), spätosť s kresťanskou etikou, uznanie dôstojnosti ľudskej osoby a jej zodpovednosti (!), pojem práv, povinnosti a zodpovednosti vnútri ľudských spoločenstiev, hodnota života (nenarodených, chorých), podpora tradičnej rodiny.

Maritainova politická filozofia je prepojená s etickými a sociálnymi otázkami (pozri [2], 15). V roku 1933 publikuje prácu *Freedom in the Modern World (Sloboda v modernom svete)* a o tri roky na to, vychádza jeho najznámejšie dielo *True Humanism (Pravý humanizmus)*, u-nás vyšiel ako *Integrálny humanizmus*). Vlastná politická fáza v Maritainovom myslení sa začína v období okolo roku 1932, keď spolupracuje s Emmanuelom Mounierom pri založení časopisu *Esprit (Duch)* a vydaním *Du régime temporel et de la liberté (O časnom poriadku a slobode)*, a pokračuje až do r. 1951, keď vyšla jeho kniha *Man and the State (Človek a štát)*. Viacero filozofov dnes tvrdí, že Maritain sa vypracovaním konceptu „nového kresťanstva“ a novým hodnotením demokracie, stáva akýmsi kritickým obnovovateľom politického myslenia francúzskeho katolicizmu. Ideál nového kresťanstva zaznieva z jeho *Integrálneho humanizmu*, vychádzajúceho v roku 1936, keď si ľudia začínajú uvedomovať nastávajúce problémy svojej doby. Podľa Maritaina ide o tragédiu ducha epochy, ktorý sa chce odtrhnúť od Boha a jeho zákona. Na fenomény svojej doby (komunistický a nacionálno-socialistický totalitarizmus) sa pozerá ako na dialektiku stroskotávajúceho „človekostredného“

humanizmu. Preto nachádza nový, podľa Belardinelliho, postmoderný pojem „nového kresťanstva“: „Slovo kresťanstvo označuje určitý časný spoločenský systém, ktorého štruktúry nesú stopu kresťanského ponímania života. Je len jedna integrálna náboženská pravda, je len jedna katolícka cirkev, ale môže byť viacero kresťanských civilizácií, mnoho foriem kresťanstva. Ak hovoríme o novom kresťanstve, hovoríme teda o časej kultúrnej epoche, ktorá je oživovaná kresťanskou vierou a ktorá by mohla poskytnúť odpoveď na historickú atmosféru doby, do ktorej vchádzame.“ ([1], 234) Hlavným rysom tohoto nového „historicky konkrétneho ideálu“ je prijatie dôvery voči „svätej slobode stvorenia“, „ktorá je cez milosť spojená s Bohom“, ide mu o kresťanstvom inšpirovanú demokraciu.

Viaceri filozofi považujú za významné dielo z politickej filozofie práve Maritainovu knihu *Man and the State*, ktorú tvorí vlastne séria prednášok. Kľúčovým sa v Maritainovej politickej filozofii stáva jednak analýza ľudskej prirodzenosti, o ktorú sa opiera pri kritike moderny v knihe z r. 1925 *Trois réformateurs (Traja reformátori)*¹ a v ktorej rozlišuje dva aspekty človeka: individualitu a personalitu (pozri [3], 139 – 150), a jednak dištinkcia medzi pojmami „*nation*“ (národ), „*political society*“ (politická spoločnosť) a „*state*“ (štát). Zastávím sa teraz trochu pri týchto pojmach. Výraz *politická spoločnosť* sa používa rovnako ako výraz *state* na označenie výrazu *štát*. Maritain ich, vracajúc sa do antiky k pojmom *polis* a *civitas*, však rozlišuje.² Často tieto výrazy používame ako synonymá. Avšak podľa neho ich systematické stotožňovanie či zámena medzi pojmami *nation* a *political society* – alebo *political society* a *state* – alebo *nation* a *state* bolo nešťastím pre modernú históriu.

Tieto pojmy Maritain teda rozlišuje a tvrdí, že výraz *political society* označuje celok a *state* je len jeho časťou – hoci najvyššou. *Political society* predstavuje celkom autonómnou, od prírody žiaducou a rozumom uskutočňovanú spoločnosť. Rodinný, ekonomický, kultúrny a náboženský život zakladá teda túto *political society* a v spojení s politickým životom sa stelesňuje v štáte. Súčasťou *political society* sú v jej najvyššej jednote aj tradičné rodinné jednotky, ktorých podstatné práva a slobody predchádzajú mnohosť iných partikulárnych spoločenstiev, ktoré vznikajú z voľnej iniciatívy občanov a mali by byť autonómne do tej miery, do akej je to len možné. V *political society* prichádza autorita „zdola“, cez ľudí, a teda celý dynamizmus moci v nej je vytvorený z parciálnych autorít, vyrastajúcich v jednotlivých vrstvách nad sebou až k najvyššej autorite, ktorou je štát.

Naproti tomu *štát* je časťou *political society*, a to časťou *špecializovanou* v záujmoch celku; je to sada inštitúcií skombinovaných do najvyššieho aparátu. Štát už nie je **najvyššou inkarnáciou Idey**, ako sa domnieval Hegel, nie je ani druhom kolektívneho „nadčloveka“, ale skôr „vhodným nástrojom“, je inštrumentom v službách človeka. Maritain, vychádzajúc z Aristotelovej definície *zoon politikon*, ktorú interpretuje vo svetle kresťanstva, tvrdí, že ľudská osoba je stvorená pre život v *political society* a jej dobro predstavuje cieľ, ku ktorému táto smeruje. Štát teda ako časť *political society* musí byť orientovaný na dobro osoby a nikdy nesmie stáť nad celkom. Čo sa v modernej

¹ U nás vyšla ako *Traja reformátori* v roku 1947 vo vydavateľstve Spolku sv. Vojtecha.

² Pretože obidva pojmy „*the body politic*“ a „*state*“ znamenajú predovšetkým „štát“, pričom Maritain ich odlišuje, pre prehľadnosť budeme ďalej v texte používať radšej tieto anglické výrazy, čo aplikujeme aj na ďalšie pojmy, ktoré by mohli byť predmetom omylu.

histórii však už stalo, štát sa pozdvihol nad osobu a stal sa suverénom (Hobbes, Rousseau).

Podobnú zámenu ako v prípade pojmov **polis** a **civitas** za štát Maritain odhalil aj v prípade pojmov **principatus** a **suprema potestas** – **suverenita**. Tieto pojmy však znamenajú **najvyššiu moc rozkazovať**, zatiaľ čo **suverenita** činí zo suverénneho vládcu obraz Boží (Bodin). Ako píše Belardinelli, suverén nakoniec prekračuje sféru politična práve tak, ako Boh transcenduje kozmos, stáva sa **maiestas**, ktorá už neovláda *political society* zvnútra ale zhora (pozri [1], 237). Takéto totalitárne vnímanie štátu sa nadobro usídlilo aj v európskych demokraciách. Liberálne individualistická demokracia vo vnútropolitickom živote privodila vzdialenie ľudu od politického života a v zahraničnej politike privodila krvavé vojny 19. storočia, ktoré pripravili vznik totalitárnych foriem vlády. Tie dokončili ideu suverénneho štátu: „Štát, ktorý sa stal absolútnym, odkryl svoju tvár. Našej epoche sa dostalo privilegia prežiť štátny totalitarizmus rasy v nemeckom nacionálnom socializme, štátny totalitarizmus národa v talianskom fašizme a štátny totalitarizmus hospodárskeho spoločenstva v ruskom komunizme.“ ([7], 18) Maritain bol hlboko presvedčený, že povojnové východisko spočíva v zmierení sa víťaznej demokracie so znovuobjavenými ľudskými právami, a teda s ich vlastnými kresťanskými prameňmi: „Ak demokracie vyhrali vojnu, môžu vyhrať aj mier, ak sa demokratické a kresťanské myslenie spoja, pretože demokracia historicky vznikla ako časný výraz ducha evanjelia.“ ([1], 237)

Otázku demokracie Maritain hlbšie analyzuje v svojej knihe *Christianity and Democracy (Kresťanstvo a demokracia)*. Zdôrazňuje myšlienku, že demokraciu bez prirodzenoprávnych základov, ktoré vyzdvihlo kresťanstvo, nie je možné úplne zdôvodniť a účinne obhajovať. Hodnota osoby, jej sloboda, jej práva, vyplývajú z povahy prirodzene duchovných vecí, ktoré na nich nesú stopu *Otca bytia* a ktoré v *Nom* majú cieľ svojho pohybu. Osoba vlastní zvrchovanú dôstojnosť, pretože je v priamom vzťahu k absolútnu, v ktorom sama môže nájsť svoje úplne naplnenie (pozri [4], 4). To, samozrejme, platí par excellence pre onú novú personalistickú demokraciu, ktorá sa má orientovať na *osobu* a *všeobecné dobro*. Človek ako *zoon politikon* je odkázaný na život v spoločenstve: ako rodinný, tak spoločenský. Vzťah moci v *political society* je opisovaný symbolom pyramídy, pričom táto reprezentuje samotné politické usporiadanie a je „tvorená z osobitných a parciálnych autorít vyrastajúcich v jednotlivých vrstvách nad sebou až k najvyššej autorite, ktorou je štát“ ([7], 10 – 11; [11], 177). Pretože štát je vyššou časťou politického telesa, princíp subsidiarity mu predpisuje, aby sa „zúčastňoval len na konečnom dohliadaní výkonov inštitúcií, slobodne zrodených, ktorých voľná súhra vyjadruje celostne vitalitu spoločnosti práve v jej základnej štruktúre“ ([7], 23; [11], 177). Skutočná výsada ako najvyššieho rozhodcu regulovať tieto spontánne a autonómne aktivity z vyššieho, politického hľadiska spoločného dobra, je jediným podielom štátu na politickom telese: spoločné dobro politickej spoločnosti je posledným cieľom štátu a predchádza bezprostredný cieľ štátu, ktorým je podpora verejného poriadku.

Maritain vo svojom politickom personalizme charakterizoval **political society** štyrmi základnými vlastnosťami:

1) je **personalistická**: lebo chápe spoločnosť ako súhrn osôb, ktorým patrí dôstojnosť, ktorá predchádza všetko spoločenské;

2) **je spoločenská:** lebo aj keď dbá na dôstojnosť každého individua, súčasne usiluje o všeobecné dobro, ktoré je nadradené dobrej jedinke;

3) **je pluralistická:** berie ohľad na to, že osoba sa musí vyvíjať vo vnútri rozmanitých spoločností, ktoré musia byť vo vzťahu štátu slobodné;

4) **je kresťanská:** uznáva v Bohu princíp ľudskej slobody, prirodzeného práva, *political society* a autority, pokiaľ nachádza v evanjeliu vlastný princíp spravodlivosti a priateľstva, vnútornú silu, ktorá spoločnosť udržuje pohromade

LITERATÚRA

- [1] BELARDINELLI, S.: „Politická filozofia kresťanského personalizmu.“ In: Ballestrem, Ottmann: *Politická filozofie 20. storočia*. Praha, Oikymen 1993.
- [2] LAUKO, J.: „Politická filozofia J. Maritaina.“ In: *RAN, spoločensko-duchovná revue*, roč. 7, č. 2. Bratislava, ÚSKI 2004.
- [3] LAUKO, J.: „Dva metafyzické aspekty človeka: individualita a osobnosť vo filozofii J. Maritaina.“ In: *Acta philosophica Tyrnaviensia*, č. 8. Trnavská univerzita 2003.
- [4] MARITAIN, J.: *The Rights Of Man And Natural Law*. New York, Charles Scribner's Sons 1951.
- [5] MARITAIN, J.: *Kresťanský humanizmus*. Praha, Universum 1947.
- [6] MARITAIN, J.: *Christianity And Democracy*. London, Geoffrey Bless. The Centenary Press 1945.
- [7] MARITAIN, J.: *Man And The State*. Chicago, The University of Chicago Press 1951.
- [8] PREISNER, R.: *Americana – I., zpráva o velmoci*. Brno, Atlantis 1992.
- [9] SKILLEN, J. W. – MCCARTHY, R. M.: *Political Order And The Plural Structure of Society*. Atlanta, Scholars press 1991.

Mgr. Juraj Lauko
Katedra filozofie FiF TU
Hornopotočná 34
918 43 Trnava
SR